

A KORONAŐRI INTÉZMÉNY A MAGYAR ALKOTMÁNYBAN.

— Harmadik közlemény. —

IV.

A koronaőri intézmény Habsburg-királyaink alatt.

Mohácsnál a török által véresen eltiporva, a Habsburg-dinasztiával behurczolt birodalmi eszme lidércznyomása alatt görnyedve, a politikai és vallási viszályok lázától gyötörve, három részre forgácsolva — alkotmányos önállásának sötét sírja előtt állott koldus-betegen Nagy Lajosnak és Mátyásnak egykor a hatalom, dicsőség és virágzás fényes polczán állt nemzete. A nemzet és az ország nagy-léte Mohácsnál sirba szállott — úgymond nagy történetírónk — erő, jólét, dicsőség eltűnt, százados szenvedések, kínos sorvadozás, végkimerültség szomorú korszaka állott be.¹

1. Szent koronánk, oly fényes századok tanúja, a siralom e gyászteréről külföldre bujdokolt, mintha kerülni akarta volna a nagyszerű halált, a hol a temetkezés fölött egy ország gyászban áll.

A mohácsi gyásznapot követő időben már a honi földön is kalandos sors jutott osztályrészeül az ádáz trónversengés következtében, mely szerte e hazán dúlt.

A fellépett trónkövetelők egyaránt arra törekedtek, hogy

¹ Horváth : i. m. III., 423.

a koronát kézre kerítsék, a mi Szapolyaynak előbb sikerült, mint Ferdinándnak, mert ekkor a koronának ő maga volt őre Perényi Péterrel, ezt pedig nem volt nehéz megvesztegetnie fényes ígéretekkel.

Hogy különben Lajos király halála után a korona mi-ként került Szapolyay kezébe, még nincs földerítve. Perényi-nek fogságában tett vallomása igazolni látszik a corpus juris kiadóinak János király életrajzi adatai között olvasható azon nézetét, hogy Szapolyay a szent koronát, melynek az ország végzeménye szerint ő és Perényi Péter voltak őrei, Visegrád várából erőszakkal magához ragadta: «imperium regni (corona sacra, cujus ipse et Petrus Perényi decreto regni custodes extiterant, Visegrado privata vi desumpta) arripuit».

De Perényi önző jelleménél fogva Ferdinándnak sem maradhatott elzárva az út a koronához, a ki mindent elkövetett Perényinek megnyerésére. Maga ír Perényinek levelet, melyben «a becsület, hűség, igazság és méltányosság iránt különös szeretettel viseltető férfiút» szives bocsánatáról és kegyelméről biztosítja, ha ezentúl az ő pártját fogja követni és növelni, a mi által magának «örök hasznú dolgot» fog cselekedni.¹ E fejedelmi levél és ígéret nem is maradt hatás nélkül Perényire; midőn álnok szándékának híre már János király füléhez is ért, ez levélben emlékeztette őt eskü alatt tett erős fogadalmára, őseinek hírnevére, melyet — mint reményli — ő is mocsoktalanul átszállítandó utódaira.² Hiú remény, mert Perényi ekkor már végre is hajtotta — az árulást!

Midőn két évvel később Szulejmán roppant sereggel jött be az országba védenczének, János királynak segedelmére, Buda megvétele után táborát Bécs felé indítá: ekkor

¹ Jászay. 441. l.

² Pray: Epist. Proc. I. 315.

a szent korona biztonsága iránt aggódó Ferdinánd többször felszólítá Báthory nádort és koronaőrt, hogy a szent ereklyét, ha Visegrád biztonságban nincs, Pozsonyba szállítsa, de a nádor mindig megnyugtatólag válaszolt, míg utolsó felszólítására válaszul azt nyerte, hogy a korona veszélyben van ugyan, de miután őt eskü köti, hogy őrtársa, Perényi nélkül ahhoz nem nyúl, ez pedig már fogoly, arról másként már nem lehet gondoskodni. Ferdinánd e válasz vétele után rögtön német segélycsapatokat küldött a korona megmentésére, de mire e dandár a Dunán leúszott, Visegrád és vele a korona már török kézen volt.¹

Bécs alól hazatérőben Szulejmán Pesten megállapodván. magához hívatta a magyar urakat, hogy hűségre intse őket János király iránt. A koronát még innen is magával vitte, de harmadnap visszaküldte azt Budára.²

János király halála után a jobb hazafiak körében mindinkább tért hódított azon vélemény, hogy az ország fenmaradása csak a két párt egyesülése és a török elleni közös végerőfeszítés által lehetséges. Fráter György megértvén a közvélemény szavát, a királynéval egyetértve, az 1541. év őszén követeket küldött Ferdinándhoz egyezkedés végett. Ennek alapjául mindkét részről a nagyváradi békekötés lön elfogadva. Ferdinánd nevében Serédy Gáspár, Izabellában pedig Fráter György, Petrovics és Statileo Gyulán 1541. decz. 29-én egy általános szerződést írtak alá, mely szerint az ország a váradi béke feltételei alatt Ferdinándra lészen szállandó. Ferdinánd azután a következő év ápril 23-án, Izabella pedig ugyanazon év július 26-án erősítette meg a szerződést, melynek tárgyunkra vonatkozó egyik kikötése az volt, hogy Izabella «a szent koronát, melylyel Magyarország törvényesen

¹ Horváth: i. m. IV. 65.

² Horváth: i. m. IV. 66.

választott királyai a magyar nemzet ősi és országul helyben hagyott szokása szerint megkoronáztatni szoktak, felséges Ferdinánd király úr hatalmába adja».¹

A szerződés azonban csak 1551. évben lőn végrehajtva az ország és a szent korona tényleges átadásával. A koronát, melyet Izabella saját kezeivel adott át Castaldónak, Báthory Tokajba, s onnan a reá ott várakozó gróf Pallavicini Sforza és Serédy Gáspár Bécsbe vitték.² Ezen időtől fogva — több mint félszázadon át — koronánk csupán a koronázások alkalmával hozatott le néhány napra Pozsonyba.³

II. Mátyás koronázása előtt azonban már erősen nyilvánul a nemzet óhaja a koronának az országba hozatala és őrizete iránt. Bocskay és párthíveinek 1605. évben Korponán tartott gyűlése a béke egyik föltételül tűzte, hogy a szent korona az országban őriztessék: erre a királyi válasz ekkor még az volt, hogy e föltétel a háborúk veszélyei miatt nem teljesíthető. Bocskayék erre úgy ezen, valamint a többi részint módosított, részint el nem fogadott békepontokat bővebb indokolás kíséretében újabban fölterjesztették, fölterjesztésükben ismételve határozottan követelvén, hogy a korona Pozsonyban magyarok által őriztessék, mert a koronának nem külföldön, hanem az országban a helye. Mátyás főherczeg 1606. február 9-én kelt okmányában, melyet a király márczius 21-én minden ellenvetés nélkül megerősített, a békeföltételeket többé-kevésbé, a koronára vonatkozót pedig akként módosította, hogy a korona az ország határaihoz közelebb ugyan, de Ausztriában tartassék. A rendek ismét csak elégületlenséggel fogadták a királyi békeokmányt és felháborodással annak azon

¹ Wagner: *Analecta Scepusii*. I. 43—45.

² Horváth: i. m. IV. 228.

³ Virozsilnak azon állítása tehát, hogy a korona az 1552-ik év óta Pozsonyban őriztetett, egyszerű tévedés, mint ez az alábbiakból is kitűnik.

föltételét, hogy a korona idegen földön tartassék. Ennek folytán egy élesen indokolt újabb fölterjesztést fogalmaztak, melybe már a fegyvervillogtatás zaja is belevegyül.¹ Végre 1606. június 23-án elkészülvén a békeokmány, augusztus 6-án a király által is megerősítettett, mely aztán a «bécsi békekötés» czíme alatt törvénytárunkba iktattatott; ennek 4. pontjában végeztetett, hogy a korona a békésebb idők beálltával Magyarországba, Pozsonyba hozassék vissza. A nemzet vágyának teljesülését a Rudolf és Mátyás főherczeg között kitört viszály csak sietteté, mert a főherczeg mindenkép azon volt, hogy a nemzet rokonszenvét a maga részére megnyerje, s erre a korona visszahozatalát különösen alkalmas eszköznek tartotta. Jól számított. Midőn Prágában a koronát átvette, Lépes Bálint püspök mint Magyarország arany szabadságának kiküzdőjét üdvözölte őt, a ki ezért méltán jutalmaztatik a szent korona elnyerésével, mely az ország első szent királyának égből adatott.²

A nagy lelkesedés közt azonban, melylyel a szent korona visszahozatala fogadtatott,³ nem feledkezett meg a nemzet a szent korona őrzésének helyéről és módjáról is gondoskodni. Törvény rendelte, hogy a korona a bécsi czikkek értelmében — az ország régi szokása is így kívánván — azonnal Pozsonyba hozassék és a koronázás után választandó koronaörök őrizete alatt az országban hagyassék (1608: k. e. 4.). A koronázás után e törvény akként hajtatott végre, hogy a pozsonyi várban — mint erről bennünket maga a koronaőr Révay értesít — az ország tanácsának rendelete értelmében a tornyok egyike

¹ Katona. XXVIII. köt. 436—451., 495., 522. l.

² Ut Pannoniam in auream illam pristinae libertatis formam vindicaret et restitueret — — — sacram coronam divo olim Hungarorum primo regi coelitus concessam assignaverit. Révay: De monarchia et s. cor. 122. l.

³ Kovachich: Solemnia inauguralia. 54.

jelöltetett ki a korona őrhelyéül,¹ a hol a korona a többi jelvényekkel együtt, a törvény rendelete szerint, lajstromba foglalva néhány előkelő és országlakó jelenlétében az uraknak átadatott s a nádor, három főpap és három zászlósúr pecsétjével ellátott tartályba helyeztetett; koronaörökül pedig Révay Péter turóczi és Pálffy István pozsonyi főispán választott meg (1608: k. u. 16. t.-cz.).

Néhány évvel később villám sújtotta a vár azon tornyát, melyben a korona őriztetett (1618.);² ezen elemi csapásban a nemzet szomorú előjelét látta a bekövetkezendő kalandos jövőnek.

Bethlen Gábor harczainak tüze örökös veszéllyel fenyegette a szent koronát: az égi tűztől Isten kegyelme, a földitől a nagy koronaőr, Révay Péter ébersége, lelkiismeretessége és önfeláldozása óvta, a miben különben a fejedelem önuralmának is része volt.³ A corpus juris kiadói ellenben a fejedelem megkoronáztatásától való tartózkodásának indokát egyrészt a bosszuló Isten haragjától való félelmében, másrészt — mások véleménye alapján — abban keresik, hogy az esztergomi érsek, kinek tisztében áll királyokat koronázni, pártjához csatlakozni semmikép nem akart.⁴

E kérdés eldöntése azonban nem ide tartozván, megjegyezzük, hogy Révay, koronaőri esküjéhez híven, a veszélyben forgó koronát, mint szerető anyja üldözött gyermekét, városról-városra követte — saját egészségének feláldozásával. Szklabinyai várának magányában visszavonultan élt a koronaőr, midőn arról értesült, hogy Bethlen hadaival Pozsony felé közeledik. Gyengülő egészsége daczára feláldozván magánya

¹ Révay: i. m. 127. l.

² Ipolyi: i. m. 60. l.

³ Lásd e dolgozat I. részét.

⁴ A corpus jurisnak II. Ferdinánd királyra vonatkozó életrajzi adatai.

nyugalmát, mire oly nagy szüksége volt, Pozsonyba siet, hogy a rábízott kincs biztonságáról gondoskodjék. Bethlennek a vár feladását és a korona kiadását sürgető felszólítására e szavakkal felelt: «Halálunkig a korona mellett kell maradnunk s azt nem hagyhatjuk el!» És úgy történt. Midőn a korona Bethlen hatalmába került és Ferdinánd diadalai után Zólyomba, innen Kassára, majd Eperjesre és innen az ecsedi várba vitetett, mint ezt II. Ferdinánd életrajzának a corpus jurisban olvasható adatai igazolják: ő hű vándortársa volt a koronának. A felvidék tiszta hegyi levegőjéhez szokott koronaőr az ecsedi lápok sorvasztó legében is megrongált egészségével őrizte a koronát. Végre a nikolsburgi békekötés értelmében a korona Trencsénbe hozatott; midőn itt Révay a korona átadásával utolsó kötelességét teljesítette — meghalt.¹

Ezek után az 1622. évi országgyűlés megemlékezvén, hogy az ország szent koronája az előbbi évek roppant zavarai alatt törvényszerű helyéből elmozdítva, nem kis vándorutat tőn (*non parum peregrinationis confecisset*), elhatározta, hogy a szent korona a hozzá tartozó jelvényekkel együtt «*gratia perlustrationis et recognitionis*» az ország gyűlésébe hozassék, meg szemlélés és megvizsgálás után pedig ismét előbbi helyére, a pozsonyi várba helyeztessék vissza (1622: 4. t.-cz.) A törvényhozás ezen intézkedése következtében a korona 1622. július 26-án ágyúk dörgése és dob pergése között Pozsonyba hozatott.²

Ugyancsak ezen országgyűlésen történt először, hogy a királyi hitlevél a koronának őrzésére vonatkozó ponttal bővítetett, mely ezen időtől fogva napjainkig a hitlevél kiegészítő részét alkotja.

Hogy a magyar király alkotmányos uralkodásának kez-

¹ Szilágyi S.: Révay Péter és a szent korona.

² Ipolyi: i. m. 60—62. l.

detét jelző ezen «szent oklevélben», melyben az ország alkotmánya (1), területi és politikai integritása (3), a nemzet királyválasztási joga (4), a trónralépő király hitlevélkiadásából és eskületételéből álló kötelezettségének folytonossága (5) biztosítottatik, a koronának az országban való őriztetését (2) is esküvel fogadja, csakis a nemzetnek a szent István koronájához fűződő ama sajátságos politikai hitvallásáról tesz tanúságot, mely annak hű megőrzésében szemléli fenmaradásának alapföltételét; innen van, hogy valahányszor a nemzet a szent koronát veszélyeztetve látta, szívet a megsemmisülés aggálya fogta el. Pedig hányszor kellett a nemzetnek ily aggodalom keserveit átszenvedni!

Hiszen már az 1644. évben a Rákóczy-féle mozgalom miatt ismét a korona megmentéséről kellett gondoskodni: ekkor Győrbe vitették.

Az 1683. évben, midőn Kara-Musztafa hadaival Bécs alá hömpölygött, a korona ismét vándorútra kelt, előbb Bécsbe, ennek ostroma miatt Linzbe, majd Passaubá vitetvén, ezen útjában mindig a koronaőrök egyike: Erdődy József kísérte;¹ míg 1687. évben I. József megkoronáztatása alkalmával régi lakhelyére térhetett vissza. A korona azonban nem sokáig maradhatott Pozsonyban. A második Rákóczy-féle mozgalom kitörése következtében a szent korona a bécsi császári kincstárban helyeztetett el; de III. Károly alkotmányunk és törvényes szabadságaink ezen palladiumát trónraléptekor a nemzet óhajára minden ellenvetés nélkül ünnepélyesen kiszolgáltatta Pálffy Miklós és Kollonics Ádám koronaőröknek. A koronaőröknek e szentséggel és a többi országos jelvényekkel Pozsonyba

¹ Quae (sacra corona) a caesare, metu Turcarum, Vienna fugiente, accepta est Lincium et Passavium, comitante semper conservatore coronae. c. Christophoro Erdődy. I. Lipót. IV. decretumának előbeszédjéhez csatolt c) alatti jegyzet a corpus jurishan.

való megérkezésekor a király- és hazáért való élet új lángja lobogott fel a magyarok kebelében — mondja Fessler.¹

Valahányszor koronánk az ország határain túl vitett, a törvény és alkotmány e nyílt megsértése mindig az ország szomorú közállapotával volt indokolható; egyrészt pártviszály, mint a két Rákóczy-féle mozgalom, másrészt a töröktől való félelem volt ennek oka, de soha fejedelmi önkény, mely a nemzetnek a korona távolléte miatt érzett keservét fokozta volna. Azonban ez utóbbit is meg kellett érnie a nemzetnek — II. József császár alatt.

Valóban alig érte a nemzetet valaha nagyobb gyász, mint akkor, midőn II. József — túltéve magát Magyarországot szentesített törvényein, melyek a koronának az országban való őrizetét szigorúan előszabják, túltéve magát királyaink hitlevelein, melyeknek a korona őrzését illető biztosítását királyaink esküvel fogadták — abszolút hatalommal rendeletileg Bécsbe viteti fel a nemzet önállóságának szent jelvét. «Magyarországra a legszomorúbb gyásznak, a Pozsonyban időző honfiakra pedig, kik a korona elvitelében az alkotmány, a szabadság, a haza romlását látták, a félelemnek és megdöbbenésnek, magára Józsefre is a boldogtalanságnak napja virradt fel, mert reá nézve a magyarok szeretete és bizalma visszahozhatlanul elveszett» — mond Fessler.²

Az inaugurált abszolutismus teljébe merült császár ezen rendelete magyar fordításban következőleg hangzik: «Nem tudom elképzelni a korona átszállításának nehézségeit, ide a kincstárba, a hol minden korona őriztetik. Valóban méltóbb helyet számára alig lehet találni, és a hol a király, ott legyen koronája is, mely mintegy bútorául tekintendő. Bécsset Magyarországnak tekintem, és míg a birodalom minden lakója

¹ Fessler : i. m. X. köt. 7. l.

² Fessler : i. m. X. köt. 504. l.

nem látja be, hogy ereje az összes részek, nemzetek és vallások egységében áll. a rendelkezések nem fogják előmozdítani az állam és haza igazi hasznát, azt a hasznot, melyet szívem óhajt nekik és melyre fáradhatatlanul törekszem. A korona tehát a két koronaőr és négy nemes testőr által, kik ugyanazon kocsira ülnek fel, ide a kincstárba hozassék és a kulcsok, miként azelőtt, a koronaőrök által őriztessenek, és ezen athelyezés illő módon, de minden feltűnés nélkül történjék.»¹

Alig van II. Józsefnek rendelete, mely a centralisatióra és autokrátiára törekvő császárt hívebben jellemezné. A központosítás réme kísért agyában, midőn kinyilatkoztatja, hogy Bécsot Magyarországnak tekinti, az autokratia eszméjét költi áldástalan életre, midőn fejedelmi intézkedéseinek alapjául a törvény és alkotmány helyett — saját szívének jóindulatát teszi. Ezért van, hogy rendeletének minden szava a nemzetnek vértanuságok árán szerzett alkotmánya és a szent korona iránti százados kegyelete ellen szórt metsző gúny és fitymáló kicsinylés posványából forrasoz, minden szavából a lélektelen cynizmus és a nyers erőszakra támaszkodó elbizakodottság szól.

Nem tudja elképzelni, hogy mi képezheti a korona átvitelének számbavehető akadályát, a miből következik, hogy ő ily akadálnak a szentesített törvény rendelkezését nem tekinti; méltóbb helyet a nemzet ősi koronája számára nem ismer — a bécsi császári kincstárnál, a hol az uralkodóház magánvagyonát képező többi császári, királyi, herczegi koronák diszlenek — drága ékköveik hideg fényében, minden alkotmányos jelentőség nélkül; ezek és a magyar szent korona között — talán anyagi értékük különbségén kívül — más egyeb különbséget fölfedezni képtelen a hatalmának törvénye-

¹ A latin szövegű rendeletet Marczali Henrik közli «Magyarország története II. József korában» című nagybecsű munkája II. kötetének függelékében, 523. lapon.

sítésétől irtózó — autokrata. A nemzet nyolczszázados állami-ságának emlékét, nyolczszázados függetlenségének symbolumát, nyolczszázados alkotmányának és szabadságának védpaizsát, nagy politikai beccsel és államjogi jelentőséggel bíró ereklyé-jét, s mindezért nyolczszázados kegyeletének és vallásos tiszteletének szent tárgyát, melyet mint a saïsi képet a mysterium varázsfátyola fed: a honrendező szent király koronáját, melynek birtokához van kötve Magyarországon a királyi hatalom törvényes és teljes gyakorlata — egyszerűen császári tulajdonnak declarálván, bütorául tekinti, melynek nem lehet dicsőbb hivatása, mint ha a császári kincstár díszévé — silányíttatik.

A császár rendelete ellen felirnak Magyarország kormányzékei: a cancellaria, a helytartótanács, felir az ország-bíró, felirnak a koronaőrök (gróf Balassa Ferencz és gróf Keglevich József), hivatkozva törvényre és alkotmányra; de mindezen hazafias aggodalmak és tiltakozások özönére a császár végzése e rövidke sor volt:

«Risum teneatis amici ex Horatio. Josephus».¹

És a császár akarata végrehajtva lőn. A két koronaőr és négy nemes testőr 1784. évi április 13-án hirtelen támadt égi háború között, a miben a nemzet Isten ujját látta, indult útnak a szent koronával. Midőn Mózes a hegyen a szent táblákat vette át — zengi ezen kor bánatos dalnoka — hatalmas mennydörgés reszketteté a levegőt, midőn Téged, szent koronánk, József fogad Bécsben, villámlik és hirtelen zápor-eső hull alá: a villám törvénytiszteletre oktat, a zápor a Te könyeidnek jelképe, magyar föld!² A császár e végzetes napon, mivel a koronaőrök két órai késedelemmel jártak,

¹ Marczali: i. m. II. köt. 367. l.

² Dum recipit Moyses sacras de monte tabellas,
Horridus aethereo personat aere fragor.
Dum recipit Joseph Te sacra corona Viennam,
Fulminat et mites praecipitantur aquae.

féltő aggály és gyötrő nyugtalanság között várta várában a kincs megérkezését.¹

Midőn a császár lelke uralkodásának utolsó napjaiban az esze és szíve nagy tévedésén felépült absolutismus rög-eszmeitől megtisztult, és ennek folytán összes törvényhozási és közigazgatási rendeleteit visszavonta: a koronát is visszaküldte az országba. A koronaőrök (gróf Keglevich József és gróf Nádasdy Mihály) 1790. február 17-én vevék át Bécsben a koronát és azzal négy nappal később ünnepélyesen vonultak be Buda és várába. A nemzet diadalünnepé volt e nap:² míg Bécsben a császár, a lángeszű philosoph, a nagy ember, de holdogtalan fejedelem — ravatalon feküdt.

Az 1790. évi országgyűlésnek első teendői közé tartozott: ismét törvényileg biztosítani a koronának az országban leendő őrzését, elhatározván, hogy «az eddig sok veszélyben forgott és csupán Isten kegyelméből megtartott szent korona jelvényeivel együtt az ország központján: Budán tartassék . . .» (1790/91: 6.).

És ez idő óta az ország szent koronája — kivéve szabadságharczunk utáni azon rövid időt, melyet orsovai sírjában töltött — Budán őriztetik.

2. A koronának ezen hanyatott sorsán érzett nemzeti fájdalom csak egy töredéke azon nagy szenvedéseknek, melyeket a történelem műzsája könyes szemekkel jegyzett fel hazánk évkönyveiben. A mohácsi nap óta letűnt századok történetének lapjain alig olvasunk egyébről, mint a nemzetnek

Nempe: docet leges venerandas fulmen; et imber

Designat lachrymas Hungara terra tuas.

Marczali: i. m. II. köt. 368. l.

¹ Katona: 40 köt. 375. l.

² Decsy S. i. m. részletesen leírja az egyes vármegyék által kiállított fényes banderiumokat, melyek egymást felváltva álltak őrt a szent korona mellett.

léteért való nagy küzdelméről. Súlyos szenvedések kora ez, melyben nemcsak *önhibái* miatt, mint Mohi pusztá, Várna és Mohács gyászterein, hanem fénylő *erényei* miatt is látunk bűnhődni nemzetet, mert bűnül rótták fel lángoló szabadságérzetét, bűnül az ősi tradíciókhoz és alkotmányhoz való ragaszkodását, bűnül nemes honszeretetét, bűnül még a végenyészet szélén is bátor tiltakozását a tollvonás ellen, melyet a korlátlan fejedelmi önkény elégnek vélt az alkotmánynak, a századok e nagy művének eltörlésére. De miként a fának, hogy fejlődjék, nemcsak szélesendre, de viharra is szüksége van: úgy alkotmányunk is — a nagy megpróbáltatások nélkül — alig fejlődött volna odaig, a hol ma áll. Mert nemzetünk a kísértet nehéz napjaiban az anyagi erő ellen mindenkor a jog és törvény szentségét szegezvén, szívósan ragaszkodott alkotmányához, melytől a honfivérben ázott hóhérpallas és zsoldos szurony rémes villámlása sem tántorithatta el: valahányszor pedig a nyers erőszak a nemzet ezen alkotmányhűségén — mint a tenger hulláma a szirten — megtört, a nemzet újult erővel újabb és újabb garantiákkal törekedett alkotmányát körülsánczolni.

Ez magyarázza meg azon lázas tevékenységet, melyet a magyar törvényhozás a koronaőri hivatalnak, mint alkotmányunk egyik intézményének szervezésében a XVII. század folyamán kifejt. Nincs országgyűlés e század folyamán, mely a felmerült politikai, vallási, gazdasági viszonyok és események által indokolt intézkedést ne tenne a koronaőri hivatalra vonatkozólag.

E század törvényhozása az, mely végleg megállapítja ezen hivatal betöltési módját, megjelöli az ezen hivatalra képesítő személyi tulajdonságokat és egyszersmind összeférhetlenségi eseteket statuál, bővebben körülírja a koronaőrök hivatali hatáskörét és kötelmeit, törvényileg megállapítja rangjokat, fizetésöket; e század törvényhozása az, mely a

korona mellé ört álló katonákat rendel, megállapítván ezek számát, zsoldját, függési viszonyát; e század törvényhozása az, mely a szent koronának őrzését különféle biztosítékokkal bástyázza körül, kimondván nemcsak a koronaöröknek, hanem ezek örököseinek felelősségét is, elrendelvén az örkatonaságnak megesketését a magyar alkotmányra.

E törvényhozási intézkedések — mint alább látni fogjuk — szomorú tanúbizonyságot tesznek az e században dúló politikai és vallási pártviszályokról, az ádáz török hatalom dúlásairól, az idegen zsoldos hadak kicsapongásairól és féktelen zsarolásairól, a tejjel-mézzel folyó ország gazdasági nyomoráról, királyaink gyakori alkotmánysértéseiről: e belviszonyok által teremtett válságos helyzetek, melyek az ország koronáját, a nemzet hagyományos kegyeletének és tiszteletének e szent tárgyát is fenyegették, képezték mindezen intézkedések indokát, melyekben ennél fogva e századnak minden bújja, bánata, minden gyásza, szenvedése híven tükröződik vissza, nyílt bizonyítékaul annak, hogy a koronaóri hivatal is, mint alkotmányunk minden intézménye, a nemzet életéből fejlődvén, «a nemzettel együtt élt, alakult és tágult».

3. Mindezen törvényes intézkedések tárgyalása előtt kifejtendő a koronaóri tisztség *államjogi jellege*, melynek ismerete a koronaörök főrendi rangsorozatának megállapításánál, valamint ott is, a hol a koronaóri hivatal betöltéséről — különös tekintettel a nemzetiségi és felekezeti aspirációkra — leend szó, nélkülözhetetlen.

Törvényeink kezdettől fogva következetesen «hivatal»-nak, «officium»-nak nevezik a koronaóri tisztséget: «officium conservatorum coronae» (1625: 25., 1790/91: 8.), «officium conservatoratus coronae» (1647: 3.), «officium conservatoratus» (1681: 35.), «officium conservatoratus sacrae coronae» (1715: 38.), «officium conservatoratus sacrae regni coronae» (1715: 38.), «sacrae regni coronae conservatoris

officium» (1764/65: 4.). És e megjelölés tekintetében nincs is különbség a koronaőri hivatal és az ország minden más, úgy polgári, mint katonai hivatala között, mert a nádornak, országbirónak, a királyi személynőknek, a magyar kamara elnökének, a főispánnak, a katonának hivatala is — törvényeink hivatalos stylusa szerint — «officium»: «officium palatinale» (1741: 9.), «officium palatini» (1790/91; 5., 1796: 1.), «officium praesidis camerae ungariae» (1715: 38.), «officium judicatus curiae regiae» (1751: 4.), «officium personalis praesentiae suae regiae in judiciis locumtenentis» (1751: 6., 1764/65: 5.), «officium supremi comitis comitatum» (1659: 76., 1715: 123.), «officium militare» (1659: 97.). Régi törvényeink e nyelvszokását híven megtartja a magyar törvényhozás azóta, hogy törvényeink magyar nyelven alkottatnak. E magyar szövegű törvényeink is következetesen «koronaőri hivatal»-nak mondják a koronaőrök tisztségét; e tekintetben csak az utolsó koronaőri választásra vonatkozó törvényünk (1883: 14.) képez kivételt, mely a corpus juris százados nyelvhasználatát mellőzve, «koronaőri állomás»-nak nevezi.

Törvényeink tehát e tekintetben nem nyújtanak oly alapot, melyből kiindulva, a koronaőri hivatal speciális államjogi természetének, viszonyának megállapításához eljuthatnánk.

De törvényeink általában sem határozzák meg az államhivatalnoki minőség ismertető jellegét, legfeljebb negatív irányban annyit constatalhatunk, hogy ilyenek sem a kineveztetést, sem a választást, sem a fizetést, sem az esküt nem állítják fel, különösen pedig nem a kineveztetést és választást azért, mert egyrészt e két hivatal-betöltési mód nem csupán az államszolgálatnál szerepel, másrészt pedig magának az államhivatalnak e két betöltési módján kívül létezhet és létezik más betöltési mód is; nem a fizetést azért, mert ez nem tartozik az államszolgálati viszony lényegéhez, a menyiben ilyen e momentum nélkül is lehetséges, és valóságban

létezett és létezik is;¹ nem az esküt azért, mert az eskü csakis egyik biztosítéka a hivatali köteleességek lelkiismeretes, pontos és szorgalmas teljesítésének, de nem alapja a hivatalnok alkalmazásának.²

Miután alkotmányunk tételes szabályai az államhivatal minőségismertető criteriumát nem szabják meg, a miből aztán a koronaőri hivatal államjogi minőségének és természetének meghatározásához eljuthatnánk, nem marad egyéb hátra, mint e czélből a modern államtudomány kalauzolását igénybe vennünk, mert az államszolgálat fogalma — különösen a népképviselőre alapított alkotmánynyal bíró parlamentarizmus országokban — kétség tárgyát többé nem képezi. Nem egyéb az, mint az államhatalom megbízásán alapuló közszolgálat, és azért mindenki, a ki ilyen közszolgálatot egyenesen az állam érdekében teljesít — államhivatalnok. Miután pedig az államok alkotmánya értelmében az államhatalom kezelése az államfőt illeti, ugyanazért a hivataladományozási jog is az államfő kezébe van letéve, angol jognézet szerint azért, mert a törvény azon feltevéséből indul ki, hogy a közhivatalnokok érdekeit és képességeit senkisé is lehet hivatottabb megítélni, mint maga a fejedelem, a ki azok szolgálatait ismeri.³

Ezért Angliában a hivatalok, méltóságok forrásának a királyi hatalom tekintetvén, minden államhivatal és hivatalnok hatalma, midőn a közszolgálatban jár el, akár közvetlenül, akár közvetve, de mindig a koronától származónak tekintetik. Franciaországban is a köztársaság elnökét, mint a végrehajtó hatalom fejét illeti meg a hivatalok betöltésének joga. Olaszországban a hivatalszervezési statutum 6. czikke értelmében a kinevezési jog a királynak van fen-

¹ Keleti: Az államszolgálat jogi természete. 32. és 34. l.

² U. o. 55. l.

³ Todd: A parlamenti kormányrendszer Angliában. Fordította Dapsy L. 487 l.

tartva, ki azt vagy közvetlenül, vagy közvetve gyakorolja. Poroszországban csak az államfőt illeti meg az államhivatalok és méltóságok adományozásának joga.¹

A magyar alkotmányban is kezdetben szokáson, később törvényen alapuló ősrégi közjogi elv volt, hogy minden egyházi és polgári hivatalnak közvetlen forrása a királyi hatalom. Ezt bizonyítják már Albert király törvényei, melyek egyenesen kimondják, hogy a király a hivatalokat és tisztségeket, minden befolyástól függetlenül, saját belátása szerint adományozza és pedig «*more ab antiquo consueto, juxta hujus regni nostri Hungariae consuetudinem*»; a királynak ezen ősi szokás erejénél fogva rég fennálló felségjogát csupán annyiban korlátozzák, hogy a király az országban létező hivatalokat csakis honfiaknak, nem pedig idegeneknek adományozhatja (1439: 5., 15. és 26.). Az 1526. évi 2 t.-czikk ezen felségjogot még szélesebb hatáskörben ruházta a királyra, mondván, hogy «*Cum ultra electionem palatini . . . . electio omnium aliorum officialium, quocunque nomine vocentur, ad Majestatem Suam pertineat, poterit Majestas Sua vel retinere officiales modernos, vel alios pro arbitrio suo, dum voluerit, constituere*», tehát a nádori hivatal kivételével minden más, bármi néven nevezendő hivatalnak betöltése a magyar királyt illeti, a ki ezen felségjogát közvetlenül vagy közvetve, de mindig királyi hatalmából folyólag tényleg is gyakorolta és gyakorolja jelenleg is.

Már pedig a koronaőri hivatal — a magyar alkotmánynak e specialis intézménye — az államhivatal azon lényeges attributumával, mely szerint annak viselője a király megbízásából és nevében jár el, midőn közszolgálatot teljesít, mint csakhamar látni fogjuk, egyáltalán nem bír, miért államhivatalnak, viselője pedig államhivatalnoknak nem mondható.

¹ V. ö. Keleti: i. m. 233., 278., 306., 374. ll.

E nézet próbakövéül kísértük meg egy modern államban és így hazánkban is teljesítendő közszolgálat főosztályozását.

Bizonyításra nem szorul, hogy hazánkban is a királyi hatalom — az államhatalom nyilvánulásának három iránya szerint — három különböző téren, és pedig a törvényhozás, kormányzás és igazságszolgáltatás terén nyilvánul. A törvényhozó hatalmat a király az országgyűléssel együttesen, de személyesen és közvetlenül gyakorolja, miért e hatalmának gyakorlása céljából államszolgálatra nincs szüksége: ámde a kormányzói és bírói hatalmának gyakorlásánál illet már nem nélkülözhet; kétségtelen ezekből, hogy az államhivatalok tevékenysége sohasem lehet törvényhozó, hanem csakis kormányzó és bíraskodó, és így a gyakorlati állameletben a hivatalok két nagy csoportja különböztetendő meg, melyeknek egyike a közigazgatás, másika pedig az igazságszolgáltatás céljából teljesít közszolgálatot.

E két főcsoport ismét két-két alcsoportra oszlik. Ezeknek egyikébe, úgy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás körében, oly államhivatalnokok tartoznak, a kik hatósági funkciót képező hivatali teendők teljesítésére kötelezvék, másikkába pedig az improprie közhivatalnokoknak tekintett tisztviselők, vagyis olyanok foglaltatnak, a kik a közhatóságok kezelése alatt álló bizonyos közérdekű vagy humanitarius intézetek körüli működésre hivatvák, szóval a kiknek hivatali teendői nem képeznek egyszersmind hatósági funkciót; az előbbiek államhatalmat kezelnek, és pedig vagy kormányzási hatalmat (imperiumot), vagy igazságszolgáltatási hatalmat (jurisdictiont), az utóbbiak ellenben egyáltalán nem foglalkoznak államhatalom kezelésével. A magyar büntető-törvénykönyv, midőn a hivatali büntettek és vétségek alanyait határozza meg, szintén a modern államtudomány ezen álláspontjára helyezkedik (461. §).

A mondottakból eléggé kitűnik, hogy a koronaőri hivatal magában álló, magas méltóságának fényétől besugárzott hivatal a magyar hivatalnoki karban; nincs számára osztály az államhivatalok szervezetében. Egyedül alkot osztályt, mint az ember, a mindenható e remek alkotása, a nagy természet állatvilágában, melynek lényeihez csak porhüvelyével rokon, de szellemével magasan kiemelkedik fölöttük.

Igaz ugyan, hogy a koronaörök régi törvényeink értelmében — mint ezt alább látni fogjuk — nemcsak, mint pl. a hatalmuk alá rendelt koronaőri katonaság felett, igazságszolgáltatási, hanem mint pl. a koronaőri adó behajtása és kezelése körül, közigazgatási és pedig hatósági teendőket végeztek; ámde ezen hatáskörük gyakorlásához is a megbízást nem az államhatalom azon ágától, mely hivatalokat betölt, tehát a végrehajtó hatalomtól, illetve a király hivataladományozási hatalmától, hanem mindenkor és minden egyes esetben magától a törvényhozó hatalomtól nyerték. Sőt azóta, hogy az állandó katonaság intézménye katonai hierarchiával behozatott és egy rendszeresebb államháztartás fejlődött ki, ezen hatáskörüket is elvesztették, úgy hogy ma hivataluk még ezen gyenge szálakkal sincs valami connexióban a közszolgálat egyéb functionáriusaival.

E hivatal forrása tehát nem a királyi felségjog, e hivatal tekintélye nem függ a királyi méltóság tekintélyétől, mert megalapítása nem a királynak vagy kormányának megbízása alapján, hanem a királynak és az országgyűlés mindkét házának, tehát az összes törvényhozásnak úgy alakilag, mint anyagilag normát szabó határozata alapján történik. A koronaőr megbízó levele, hivatali decretuma a törvényhozás összes factorainak részvéte mellett létrejött *törvény* és nem királyi vagy kormányrendelet. Hivatalát a király és nemzet közös megbízásából, a király és nemzet nevében nyeri és viseli, a király és nemzet pedig az ország szent koronájában nyervén egy-

séges testet, melynek feje a király, tagjai pedig a rendi alkotmány idejében a nemesség, ma pedig az egész nemzet, ennél fogva *a koronaőr az ország szent koronájának hivatalnok*.

Ennek megfelelőleg hivatalától való fölmentetése is nem az államokban szokásos módon, hanem szintén a törvényhozás akarati cselekvénye, tehát törvény útján történik; ennek megfelelőleg hivatali esküjét (*decreto regni insertum officii juramentum, juramentum decretale*) is a király és nemzet, illetve a nemzetet képviselő országgyűlés együttes jelenlétében teszi le, a mi szintén törvénybe iktattatik; ennek megfelelőleg azon alkotmányos elv, hogy nem lehet az államszolgálatnak oly része, melyért valamely minister felelősséggel nem tartoznék a parlamentnek, a koronaőri hivatallal szemben nem érvényesül, mivel a koronaőrök fenhatósága egyes-egyedül — a törvényhozás.

4. A koronaőri hivatal ezen sajátos államjogi természetét tekintve, nem csodálkozhatunk azon, hogy némely íróink a koronaőröket az ország zászlósurainak fényes sorába iktatják, és e nézet oly általánossá vált, hogy legutóbb, midőn a magyar udvartartásra vonatkozó királyi elhatározás megtörtént, a napi sajtó felsorolván azon zászlósokat, a kiket ezen legfelsőbb elhatározás érint, ezek között a két koronaőrt is említi, a magyar zászlósoknak a koronaőröket is magában foglaló névsora után hozzátevén, hogy «ezek a zászlós-urak fogják ezentúl a magyar korona országait illető államjogi actusoknál az *udvari szolgálatot* végezni».¹

Ezen nézetet azonban törvényes szokásunk és tételes törvényünk megcáfolja.

Verbőczy Hármaskönyvének I. R. 94. czíme szerint igazi bárók (zászlósurak) csak azok, kiknek neveit régtől fogva a

¹ Többek között a «Magyar Hirlap» 1893. november 28-án megjelent 329. száma.

végzeményekbe és királyi megerősítő levelekbe be szokták iktatni. Ilyenek pedig Verbőczy felsorolása szerint az ország nádora, az országbíró, Horvát-, Tót- és Dalmátországok bánja, az erdélyi vajda, a székely ispán, a szörényi bán, továbbá a királyi és királynői tárnok-, ajtónálló-, pohárnok-, asztalnok- és lovászmesterek, nemkülönbén a temesi és pozsonyi ispánok.

A Verbőczy-fele alkotmányban tehát a koronaőrök zászlósúri méltóságának nyoma sincs.

Az országnagyoknak a főrendi tablán való ülésrendjéről intézkedő 1687. évi 10. t.-cz. azonban már a pozsonyi grófot sem említi az ország zászlósainak sorában. E törvényezikk szerint ugyanis az ország nádora után ülésel az országbíró és a horvát bán bír (1. §.), ezek után következik a tárnokmester és az ország zászlósai királyi kineveztetésök sorrendje szerint (2. §.), kik után helyet foglal a pozsonyi gróf és a szent korona két őre: *post quos capesset locum comes Posoniensis ac duo sanctae coronae custodes* (3. §.). A törvény azon éles különböztetéséből, hogy míg a négy nagyobb zászlósurat egyenként és hivataluk szerint sorolja fel és az ország többi báróit az országzászlósok gyűjtőneve alatt foglalja egybe, addig a pozsonyi grófot és a két koronaőrt csak ezek után külön-külön egyenként említi föl, önként következik, hogy az utóbb említett három főúr az ország zászlósurai közé nem számítható; és így már a pozsonyi gróf is zászlósúri rangját, melylyel őt Verbőczy felruházta, e törvény értelmében elvesztette, jóllehet nevét még 1687. év után is «a végzeményekbe és királyi megerősítő levelekbe be szokták iktatni», a mi pedig Verbőczy tanítása szerint a zászlósúri méltóság criteriuma volna; e nézet azonban már a most idézett törvény meghozatala előtt, tehát Verbőczy korában is az általt vált kétségessé, hogy a pozsonyi gróf neve nem úgy, mint a zászlósoké, t. i. királyi kineveztetésök anciennitása szerint, vagyis az 1687. évi 10. t.-cz. kifejezésével élve: «*juxta priori-*

tatem collationis regiae», hanem mindenkor következetesen csakis utolsónak említettett föl.

Itt azon kérdés merül föl, vajjon a két koronaórt daczára az általok elfoglalt fényes állomásnak, melynek nagy horderejét épen országgyűlésileg történt megválasztatásuk, eskütételök, felmentetésök és mindennek törvényileg beczikelyezése és megörökítése documentálja, miért előzi meg rangban a pozsonyi gróf?

Virozsil szerint a pozsonyi gróf azon rangot, melyet részére az 1687. évi országgyűlés a zászlósok után ugyan, de az összes világi főrendűek előtt biztosít, az 1599. évi 48. t.-cz. határozmányának köszöni.

Nem oszthatom Virozsil e nézetét. Az ország karai és rendei e törvényczikkben ugyanis rajongó lelkesedéssel szólva Pálffy Miklós fényes érdemeiről, a keresztyénség, haza és király iránt «cum sanguinis sui effusione» teljesített hű és hasznos szolgálatairól, egy szívvel-lélekkel esedeznek a királyhoz, hogy «az erényben és vitézségben méltán legkitünőbb férfiak» egyikének a haza és király iránt szerzett bokros érdemei elismeréseül «arcem ac bona Posoniensia cum titulo comitis perpetui» adományozza, mire a király e kérelmen túlmenve, érdemdús alattvalóját «comes Posoniensis et comitatus ejusdem nominis perpetuus supremus comes, arcisque Posoniensis hereditarius ac supremus capitaneus» czimeivel ruházza fel.

Midőn a nemzet lelkes elismerése és a király nagylelkű kitüntetése a pozsonyi grófi méltóságot Pálffy Miklós nagy hadi érdemei folytán a Pálffy-családban örökletessé tette, ezzel mindenesetre e méltóságnak nagyobb fényt, tekintélyt és tiszteletet biztosított az utókor előtt, de azon rangot, melylyel a pozsonyi gróf már ennekelőtte is bírt, sem ezen, sem pedig az 1687. évi országgyűlés nem emelte, sőt ez utóbbi azt egyenesen lefokozta, mert hiszen már Verbőczy

Tripartituma a pozsonyi grófit az ország zászlósurai között említvén, őt ez által a koronaöröket és a többi országnagyokat megelőző ranggal ruházta fel, tehát jóval magasabb ranggal, mint akár az 1599., akár az 1687. évi országgyűlés; de sőt a pozsonyi gróf neve már Nagy Lajos 1351. évi, Zsigmond 1405. évi, Mátyás 1471. évi végzeményeinek záradékában említetik, a miből következik, hogy az 1599. évi törvény előtt harmadfel századdal már oly országnagynak tekintett, a ki a záradékban említettekén kívül az országban minden más főurat rangban megelőz.

A temesi és pozsonyi grófoknak multban elfoglalt állását dicsfényvel övezte azon magasztos hivatás, melyet ők a hon határain őrszemet állva tölthettek be: az országnak egyrészt a németek és csehek, másrészt a törökök által fenyegetett határain fekvő temesi és pozsonyi kerületek élén ezen elleneséges szomszédok beütései ellen őrizték és védték a haza földjét. Ezen területrészek kormányzata kezükbe volt letéve; innen van, hogy neveiket, mint az ország egyes területrészei fölött kormányhatalmat gyakorlók neveit a királyi végzemények és megerősítő levelek záradékai régtől fogva megörökítik, a miből kifolyólag Verbőczy őket igazi zászlósurakká avatta.

A pozsonyi grófnak tehát az 1687. évi országgyűlés általi előnyösítése egyszerűen az ősi közjogi gyakorlathoz való ragaszkodásból és a pozsonyi gróf állásának történeti multja iránti tiszteletből fakadt, a mi ismét csak természetes folyománya volt az ősoktól átöröklött, a politikai helyzet, körülmények és viszonyok folytán meggyökeresedett hősi szellemnek, mely a katonai hivatásra fektetett különös súlyt, és a hadi erényekben látta a honfiúi érdemek netovábbját.

Ámde Verbőczy nézete a nemzet köztudatába át nem ment, mert nem lehet föltennünk, hogy az a nemzet, mely mindenkor szívósan ragaszkodott a történeti jogokhoz, épen

a pozsonyi grófnak történelmileg nagygyá lett méltóságánál ezektől eltekintett volna, a miből következik, hogy a pozsonyi gróf már az 1687. év előtt sem szaporította az ország igazi zászlósainak számát, annál kevésbé a koronaörök, a kik rangban mindenkor a pozsonyi gróf után következtek. Sőt a koronaörök az ország *igazi* zászlósurai nem is lehettek, épen állásuknál és állásuk természeténél fogva, mely nem türte meg, hogy a király és nemzet közbizalmából nyert *hivataluk alapján* a királyi kincstárból javadalmazást húzzanak, melyen aztán haddal kötelesek legyenek sorakozni a király zászlaja alá és személyét követni még akkor is, ha az ország határain kívül hadakozik, a mi azonban ki nem zárta azt, hogy saját *birtokuk alapján* lehessenek Magyarország zászlósai, a kik zászlós hadaik élén csakis akkor, ha a veszélyben forgó haza védelme kívánja azt, a harcmezőre vonuljanak.

Történeti jog és oly törvényhozási intézkedés hiányában, mely őket később, mint pl. a magyar királyi nemes testőrség kapitányát, az országzászlósok sorába emelte volna, zászlósi ranggal jelenleg sem bírnak a koronaörök, hanem az 1885: 7. t.-cz. alapján ma is élvezik az 1687: 10. t.-cz. által biztosított azon előnyt, hogy hivataluk alapján főrendüekké lesznek és mint ilyenek, a magyar országgyűlés főrendiházában az ország zászlósai és a pozsonyi gróf után, de a többi világi főrendüek előtt bírnak ülés- és szavazatjoggal.

A koronaörök állása iránti tiszteletnyilvánulás tekintetében érdekes adattal szolgál azon javaslat, melyet az országgyűlési szállások megállapítása czéljából kiküldött országos deputatio az 1792-ik évi országgyűlés elé terjesztett. Ezen javaslat az ország szent koronája öreinek országgyűlési szállásul hét szobából álló lakást tervezett, megfelelő mellék-helyiségekkel, egy kocsiszínnel két kocsi számára, egy istállóval nyolcz ló számára. A koronaörök ezen országgyűlési szállása pedig teljesen azonos a megyés *püspökök* és *főispánok*

részére ugyanakkor javaslatba hozott országgyűlési szállással,¹ a mi országos főméltóságuk jellegét minden kétségen kívül helyezi.

5. A koronaőri intézmény államjogi természetének megfelelő a koronaörök eskületételének módja is.

Miután alaptörvény, hogy a koronaörök a király jelöltjei közül az országgyűlés által választandók, nagyon természetes, hogy hivatali esküjük letétele is csak a király vagy a királyi biztos és az országgyűlés együttes jelenlétében történhetik.

Az eskütétel e módját a koronaőri intézményre vonatkozó törvényeink egyenesen nem rendelik ugyan, de a választást becikkelyező törvények constatálják, hogy a megválasztott koronaörök ilymódon tettek esküt. Így az 1625: 25. t.-cz. szerint Pálffy János és Dóczy István koronaörök, az 1647: 3. t.-cz. szerint Kéry János és Osztrosith Miklós koronaörök a király és «az országglakók» előtt tették le a szokott esküt. Az eskütétel e módjáról tesznek tanúságot a koronaőri választásokat becikkelyező későbbi törvényeink is.

A koronaörök esküje a XVIII. század elejéig nem volt decretalis, miután csak az 1715: 38. t.-cz. állapította meg végleg az eskü szövegét. Törvényeink addig csak «szokott» esküről szólnak. Ily szokott eskü tartalmát közli velünk Révay koronaőr a koronáról írt művében, úgy, miként azt megválasztásakor ő maga tette le:

«Miután ő királyi Felsége és Magyarországnak a jelen pozsonyi országgyűlésen összegyűlt rendei és karai ezen Magyarország szent koronáját a többi jelvényekkel együtt hűségemre és őrizetemre bízni méltóztattak: ugyanazért esküszöm az élő Istenre, hogy királyi szent felségéhez és Magyarországhoz hű és engedelmes leszek és az ország szent koronáját legnagyobb hűséggel, buzgalommal, éberséggel, aggódó gond-

¹ Az 1792. évi országgyűlés «Naponként való jegyzései». 88. l.

dal őrizni fogom, királyi felségének és az országnak tudta és akarata nélkül annak megszemlélésére és megvizsgálására senkit nem fogok bocsátani, vagy idegennek azt átadni nem fogom, minden évben bizonyos időszakban gyakran ide jövök Pozsonyba és a szent koronának őrzési helyét megvizsgálom és megszemlélem; egész buzgalommal és hűséggel fogok gondoskodni arról, hogy épségben és biztonságban maradjon, és ha az ajtókon, záraikon vagy falakon valami gyanúsat észreveszek, arról rögtön értesíteni fogom királyi szent felségét vagy a nádort; úgyszintén ha valami mozgalom vagy felkelés volna keletkezőben az országban, arról is királyi felségének és a nádornak rögtön jelentést teszek és a szent korona őrzésére nagyobb őrséget kérek és önszemélyemben halálig és élttem fogytáig hűségesen és rendületlenül mellette maradok, minden veszélyt tehetségemhez képest tőle eltávoztatván; Isten engem úgy segéljen!»

Egybevetés céljából ide iktatjuk a törvényileg megállapított esküszöveget (juramentum decretale) is, mely az 1715: 38. t.-cz. végén olvasható:

«Én N. N., Magyarország szent koronájának őre, ő szent Felségének előleges kijelölése mellett az ország által rendesen megválasztatván és ő szent Felsége legkegyelmesebb urunk által legkegyelmesebben megerősítettvén, esküszöm az élő Istenre, boldogságos szűz Máriára és Istennek minden szenteire és választottira, hogy én Magyarország szent koronáját s egyéb királyi és országos jelvényeket, melyek vele együtt zár alatt tartatnak, tehetségem szerint, különösen midőn a sor rajtam leend, szorgalmasan és hűségesen megőrzendém és gondját viselni fogom; azon koronát őrző katonákat szorgalmas és hű megőrzésére nézve jó fegyelemben tartandom; magát pedig a szent koronát és a királyi és országos a mellett tartott jelvényeket semmi csalfasággal vagy csalással, semmi úton-módon az országtól és a törvényesen koronázott

királytól el nem idegenítenem. Isten engem úgy segéljen, boldogságos szűz Mária és minden szentek!»

Az első koronaőr, a ki ezen törvényileg megállapított esküt letevő, gróf Nádasdy Tamás volt (1715: 38.); ezen törvényileg megállapított esküt tették le 1867. évi június 4-én tartott elegendő országos ülésben megválasztott koronaőrök: gróf Károlyi György és báró Vay Miklós is.¹

A szokásos és decretalis esküszövegek egybevetéséből első pillanatra kitűnik, hogy míg a koronaőrök az előbbi szerint hűségesküt is tettek, addig az utóbbi szerint a király és ország iránti hűségre esküt nem tesznek.

A koronaőrök — az országos törvényben előszabott esküformula szerint — arra tesznek hitet, hogy *a*) Magyarország szent koronáját «szorgalmasan és hűségesen» megőrzik, vagyis azt az országtól és a törvényesen megkoronázott királytól semmi úton-módon el nem idegenítik; *b*) ezen szorgalmas és hűséges megőrzés céljából a koronaőrzésre rendelt katonákat jó fegyelemben tartják. Szóval esküjük lényegileg arra kötelezi őket, hogy az ország szent koronáját az ahhoz tartozó jelvényekkel együtt hiven és buzgón megőrizték; miután pedig az ország szent koronája az alkotmány biztosító épen azért, hogy csakis ezzel hajtható végre a magyar király ünnepléses megkoronázása, mely egyedüli kútfeje a királyi hatalomnak, önként következik ebből, hogy ennek hű megőrzésére a koronaőrök által letett esküben már maga a hűségeskü is belefoglaltatik.

6. A szent korona őrzésének hatályosabbá tétele céljából törvényeink specialis kötelezéseket is rónak a koronaőrökre. Így rendel az 1647: 3. t.-cz., hogy mindkét koronaőr, vagy felváltva az egyik állandóan az ország szent koronája mellett lakjék. A törvény azonban holt betű maradt, mert —

¹ Az 1865—68. évi országgyűlés irományai. 101. sz.

mint ezt magából az 1655. évi 45. törvénycikkből megtudjuk — gyakran megtörtént, hogy a korona mellett az örök egyike se maradt, miért is az országgyűlés ez irányban szigorúbb intézkedés szükségét látván, elrendelék, hogy ezentúl mindkét ör a korona mellett köteles lakni és kivételt csak jogos akadályok fenforgásának esete képezhet.

Nyilvánvaló ebből, hogy *szabály szerint* mindkét koronaőr köteles a korona mellett lakni és csak *kivételesen* van megengedve az egyiknek távolmaradása. Ezzel szemben közjogi íróink kivétel nélkül azt tanítják, hogy csak az egyik örnek kell mindig a korona mellett lakni és ezen állításuk támogatása céljából az 1715. évi 38. törvénycikkre látszának hivatkozni, holott sem ezen, sem valamely későbbi törvény a koronaörök ebbeli kötelességére vonatkozólag egyetlen szóval sem intézkedik, úgy hogy az 1655. évi 45. törvénycikk ma is teljes érvényében és hatályában fennáll.

A törvény e rendelkezésének közvetlen indoka az akkori idők nagy mozgalmaiban keresendő, melyek a szent korona biztonságát is veszélyeztették, a mi gyakran szolgált ürügyül arra, hogy a korona a törvények sérelmével királyaink által külföldön tartassék; célja tehát az volt, hogy a koronaörök beállható véletlen veszély vagy szükség esetén mindazt rögtön megtehessék, a mi szükséges, hogy a korona az ország birtokában híven megőriztessék.

Tekintve azonban a XVII. századnak az ország nyugalmát szüntelenül háborgató nagy vallási és politikai viszályait, melyek között a koronaöröknek önfeláldozó éberségét és buzgalmát is alig koronázhatta siker, a nemzet veszély vagy szükség esetére rendkívüli eszközökről gondoskodott. Így rendelék az 1608. évi k. u. 16. t.-cz., hogy szükség esetén a várkatonaság a király és az országglakók, vagyis az egész törvényhozás által elegendő segélycsapattal szaporítottassék; az országgyűlés azonban, mint testület, a végrehajtó hatalom

körébe tartozó ily sürgős intézkedések megtételére egyrészt nagyságánál fogva, másrészt azért, mert e korban ritkábban tartattak, alkalmatlan lévén, az 1613. évi 18. t.-cz. már egyenesen a nádor kötelességévé teszi, hogy «általános felkelés és más szükség vagy veszély idején» a koronának megőrzése céljából a király mielőbbi értesítése mellett korán elegendő segélyről gondoskodjék.

A XVII. század folyamán országos törvényeink értelmében veszély és szükség esetében a koronának biztonságáról a koronaőrségnek segélycsapatokkal való szaporítása által gondoskodni előbb az országgyűlés, később pedig a nádor kötelessége volt, a ki azonban idevonatkozó intézkedéséről a királyt mielőbb értesíteni tartozott: de a gyakorlat mellőzte a törvény rendelkezését, a mennyiben a koronát fenyegető veszély elhárításának eszközeül nem — mint a törvény — a koronaőrség szaporítását, hanem a koronának más helyre vitelét tekintette, mely — mint azt fentebb láttuk — gyakran tényleg foganatba is vétetett. A törvény ellenére kifejlődött ezen szokást a XVIII. század elején végre törvény szentesítette, rendelve, hogy veszély esetén a korona törvényes helyéről elvihető. Az 1715. évi 38. törvényczikk értelmében az ország szent koronája hozzátartozóival a pozsonyi várban őrizendő, és az onnan el nem vihető, kivéven a közbejövő veszély vagy szükség esetét, a mikor az átvitel a nádor tudtával történjék; az 1791. évi 6. t.-cz. pedig rendeli, hogy a szent korona jelvényeivel együtt Budán tartassék, és onnan az országgyűlésileg egybegyűlt karok és rendek beleegyezése nélkül, más helyre soha át vagy el nem vihető, épségben hagyatván azonban az előbbi törvénynek a szent korona elvitele iránti kivételes intézkedése.

Idézett törvényeink értelmében tehát a korona békés viszonyok között az országgyűlés beleegyezése mellett, ellenben fenyegető veszély, vagy mozgalmak által indokolt szük-

ség esetén a nádor előleges értesítése mellett vihető el törvényes helyéről; miután pedig a nádori méltóság mindaddig, míg hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg törvény által szabályozva nem lesz, felfüggesztetett (1867: 7.), ebből folyólag azon törvényes intézkedés, mely veszély idején a korona elvitelét a nádor előleges értesítéséhez köti, a nádori hivatal visszaállításáig hatályát veszítette.

Különben azon törvényes intézkedést, mely a szent koronának a törvényszerűleg megszabott helyről való átvagy elvitelét az országgyűlés beleegyezéséhez köti, már százados gyakorlat előzte meg. II. Mátyás megkoronáztatása után szent István palástját Bécsbe küldetni rendelte, oly czélból, hogy azt ott lefestetvén, a festményt a pápának küldhesse meg: Révay Péter koronaőr azonban a királyt Isten és világ előtt elmondott esküjére és az ország iránt tartozó hűségére és kötelmére figyelmeztetvén, a királyi parancsnak engedelmeskedni vonakodott mindaddig, míg az országgyűlés ezen országos jelvény átvitelébe bele nem egyezett. Ennek kieszközlése után a koronaőr maga vitte fel Bécsbe és vett használat után maga hozta vissza.¹

Régi törvényeink a korona őrzésének helyét, ennek örödlményeit, külső és belső kapuit is a koronaörök hatásköre és hatalma alá helyezik (1608. évi k. u. 16. t.-cz.), a miből azon további kötelességek forrasozott, hogy a szent koronának őrzési helyét évenként többször megvizsgálják, és azon esetben, ha az ajtókon, záraikon vagy falakon valami gyanúsat észrevennének, arról rögtön jelentést tegyenek a királynak vagy nádornak.

De törvényeink értelmében a koronaörző katonaság is a koronaörök hatalma alatt állott, a miből következik, hogy a koronaörség már ekkor is külön csapattestületet képezett,

¹ Révay: De mon. et sacra cor. Regni Hung. 139—140. l.

mely fölött a koronaőrök katonai hatalommal bírtak. E tekintetben azonban az egyik koronaőrnek nem volt nagyobb hatalma, szélesebb hatásköre, mint a másinak; a már idézett 1608. évi k. u. 16. törvényczikk értelmében ugyanis a két koronaőrnek a vár kapui, erősségei és katonái iránt egyenlő hatalmuk és hatáskörük van. Ma is a koronaőrség az 1871. évi május 27-én kelt legfelsőbb királyi elhatározás értelmében önálló csapattestületet képez, mely a korona s egyéb koronázási és országos jelvények őrzésére van felállítva és ezen különbséges rendeltetését illetőleg a két koronaőr alatt áll; fegyelmi, gazdaszat-kezelési és igazságszolgáltatási tekintetben azonban a honvédségi törvénynek és alapszabályoknak van alávetve. és közvetlen a honvédkerületi parancsnokságnak és ezáltal a honvédség főparancsnoka útján a honvédelmi ministeriumnak alárendelve. A koronaőröket tehát e királyi *rendelet* régi *törvényeink* alapján a koronaőrség fölött gyakorolt fegyelmi hatalmuktól végleg megfosztotta.

7. Kezdetben a koronaőrséget 60 gyalogos katona képezte. De már az 1622. évi 4. t.-cz. az őrkatonák számát fölemeli, rendelvén, hogy az előbbi 60 gyalogos még 40 gyalogossal szaporítandó, hogy számuk épen 100 legyen; megállapítja egyszersmind, hogy a király által az előbbi szokás szerint a magyar katonák számának megfelelő számban *német* lovasok is alkalmaztassanak, a kik azonban a koronaőröktől és várnagyoktól függenek. Ugyancsak az 1625. évi 26. t.-cz. rendeli, hogy a szent korona őrizetére az 1622. évi 4. törvényczikkben megállapított arányhoz képest 50 magyar és 50 *német* gyalogos alkalmazandó. Ezen törvényes intézkedést az 1647. évi 4. és 1681. évi 36. törvényczikkek megújítják; és ez így maradt az állandó katonaság behozataláig.

Forrása annak, hogy Magyarország szent koronájának őrzésére a magyar katonák létszámának megfelelő létszámban *német* katonák is rendeltettek, nem volt egyéb, mint a nem-

zetnek az uralkodó királyi ház iránti loyaltása, melylyel a bizalmatlankodó fejedelem szívének szeretetét és vonzalmát óhajtotta maga számára megnyerni. — Habsburg-királyaink ugyanis soká sötét bizalmatlansággal tekintettek a nyilt és lovagias nemzetre és épen ezért Dobók, Losonczyak, Zrinyiek helyett inkább bérencz és zsoldos Castaldók, Basták és Caraffák kétes jellemeiben bíztak. Nemcsak a vezérek, hanem a köz-katonák is hasonló szelleműek voltak. Spanyolok, olaszok, francziák, németalföldiek, ha Európa harcterein a hadi szerencse hűtlen lőn hozzájok, drága nagy zsoldért a magyar király zászlaja alá szegődtek. Királyaink bizalmatlanságukban azon rögeszmének éltek, hogy a török ellen az országot, önfiainak mellőzésével, a külföldi szerencselovagok, bérenczek és kalandorok segélyével tartásák meg. A helyett tehát, hogy a már természeténél fogva is hős, lelkes, harczias nemzetet katonai hatalommá emelték volna, melynek aztán élére állván, fegyvertényeik dicsőségét visszhangozták volna Európa bérczei, idegen vezérek tigrisvérengzése daczára, külföldi hadak és drágán fizetett zsoldosok szuronyerdeinek védelme alatt bécsi várakban — reszkettek!

Mi volt természetesebb, mint hogy az idegenből ide tévedt hazátlan hadak nem értvén a nemzet nyelvét, nem bírván érzékkel a nemzet politikája és szenvedése iránt, minden merényletre készek az ősi alkotmány szentsége ellen; nem ismervén a tulajdonjog tiszteletét, féktelen garázdálkodásaikkal és kicsapongásaikkal a honfiak élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztették, hogy különben anyagi vágyaikat kielégíthessék!

Dr. Rátvay Géza.

NIETZSCHE ÉS VILÁGNÉZETE.

Nietzschéről, erről a tragikus véget ért lipcsei philosophusról s az ő különös elméletéről aligha írtak még magyarul. Saját honfitársai ignorálták életében, szidalmazzák halála után s alig juttatnak neki egy kis helyet az újabb philosophia történetirodalmában. Megtagadnak tőle minden történeti érzéket és ethikai érzületet, s a modern materialistákkal és atheistákkal egy niveaura helyezik. Barátjai alig voltak, ellensége annál több. Egyik újabb kritikusa: *Stein* p. o. «Nietzsche világnézetéről s annak *veszélyeiről*», *Türk* «philos. tévedéseiről» ír; *Weigand* «psychologiai kísérlete», s *Kaatz*: «Die Weltanschauung F. N. s. Th. I.: Kultur und Moral» cz. műve is meglehetősen animózus, s a theologusok úgy bánnak el vele, mint egy modern Antikrisztussal. Elnevezik «morális anarchistának», «a hazugság fejedelmének», «a hatalom és az elnyomás prédikátorának», «örjögőnek» stb. s még *Falckenberg* is azt mondja újabb bölcsészettörténeti művében Nietzsche rendszeréről, hogy az «romantischer, libertinisher, egoistischer, aristokratischer, beziehungsweise autokratischer Anarchismus». Még legnyugodtabban itéli meg őt *Steiner* a minap megjelent művében és *Simmel* «moralphilos. silhonette-je» a «Zeitschrift für Philosophie und philos. Kritik» egyik legújabb füzetében. De ők is azt mondják ez eredeti gondolkodóról (*Stein* szerint «ureigene Geistesart») s felette elegáns és szellemes, helyenkint igazán rejtélyes íróról, hogy